ВІДГУК

опонента завідувача кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Вінницького національного аграрного університету,
доктора економічних наук, професора
ВДОВЕНКО Лариси Олександрівни
на дисертацію **БІЛЯК Юлії Вікторівни** на тему:
«Фінансова безпека суб'єктів господарювання в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
з наукової спеціальності 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»

Актуальність докторського дослідження «Фінансова безпека суб'єктів господарювання в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів» зумовлена системоутворювальною роллю аграрного сектору в економіці України, його визначальним внеском у формування експортного потенціалу, продовольчої безпеки та фінансової стійкості територіальних громад, а також різким ускладненням умов функціонування підприємств у середовищі підвищеної економічної конфліктності та невизначеності. Сучасні аграрні підприємства діють в умовах нестабільності ринкової кон'юнктури, обмеженого доступу до фінансових ресурсів, зростання вартості капіталу, порушення логістичних ланцюгів і підвищених трансакційних витрат, що істотно підвищує вразливість їх фінансового стану та знижує інвестиційну активність. За таких обставин фінансова безпека виходить за межі традиційного трактування як сукупності показників ліквідності, платоспроможності та прибутковості й набуває значення комплексної характеристики здатності суб'єкта господарювання зберігати стійкість, відтворювальний потенціал і стратегічну адаптивність у конфліктному економічному середовищі.

Економічні конфлікти в аграрному секторі проявляються через загострення конкурентної боротьби за ресурси, обмеження доступу до фінансування, нерівномірний розподіл державної підтримки, асиметрію переговорних позицій у відносинах з контрагентами, а також через інституційні деформації, пов'язані з ризиками прав власності та функціонуванням

реєстрових систем. У сукупності ці чинники формують багаторівневу систему загроз, які транслюються у фінансову площину у вигляді зростання ризик-премій, погіршення структури капіталу, втрати ліквідності, підвищення ймовірності фінансових розривів і зниження кредитоспроможності. Це означає, що забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств потребує не лише фінансово-аналітичних інструментів, а й урахування конфліктної природи економічних процесів, інституційних обмежень і поведінкових аспектів прийняття фінансових рішень.

З огляду на зазначене, вважаємо дисертаційне дослідження Біляк Юлії Вікторівни на тему: «Фінансова безпека суб'єктів господарювання в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів» своєчасним та актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації Біляк Юлії Вікторівни мають належний ступінь наукової обґрунтованості, що зумовлено узагальненням та системним аналізом значного масиву українських і зарубіжних наукових публікацій з проблем фінансової безпеки підприємств, розвитку аграрного сектору, управління фінансовими ризиками, інституційного забезпечення економічних процесів та функціонування суб'єктів господарювання в умовах економічних конфліктів. Достовірність отриманих результатів також забезпечується використанням сучасного методичного інструментарію фінансово-економічного аналізу, економіко-статистичних і ризик-орієнтованих методів дослідження, а також опрацюванням офіційних статистичних даних, аналітичних матеріалів органів державної влади та фінансової звітності підприємств аграрного сектору.

Здобувачкою досягнуто основну мету дослідження – розроблено науково-методологічні засади та надано практичні рекомендації щодо посилення фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів.

Дослідження виконано на основі діалектичного та системного підходів із застосуванням комплексу загальнонаукових, економіко-статистичних,

фінансово-аналітичних і економіко-математичних методів, що забезпечило обґрунтування положень і рекомендацій щодо посилення фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів.

Обґрунтованість наукових положень докторської дисертації підтверджується її зв'язком з науковими темами Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема: «Прикладні рішення регулювання конкурентоспроможності сільського і рибного господарства в системі циркулярної біоекономіки та викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0123U101944); «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110) та «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643).

Результати дослідження щодо удосконалення концептуальної фінансової безпеки аграрних товаровиробників різних організаційно-правових форм господарювання; щодо запропонованих моделей врегулювання конфліктів учасників ринкових відносин; щодо визначення сприятливих умов для посилення фінансової безпеки аграрних товаровиробників у кризових ситуаціях, у тому числі й під час оголошення військового стану; щодо розроблених методів й інструментів державної підтримки процесів фінансового убезпечення в аграрному секторі, використовуються в навчальному процесі під час викладання дисципліни «Корпоративні фінанси», «Місцеві фінанси», «Управління фінансовою санацією підприємства», «Фінансовий контролінг» студентам ОС «Бакалавр» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» в Національному університеті біоресурсів і природокористування України (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 10.10.2024 р.).

Запропоновані здобувачкою результати дослідження щодо протидії рейдерству, зокрема шляхом налагодження взаємодії електронних реєстрів,

автоматизації технічних процедур реєстрації прав власності на майно і землю, використано в діяльності Голосіївської районної державної адміністрації у місті Києві. Практичне застосування також отримали пропозиції з удосконалення підходів до нотаріального посвідчення та формування реєстру обліку правовідносин у господарських договорах, що мають підвищені ризики рейдерських посягань, а також щодо створення електронного кабінету власника для фізичних і юридичних осіб із багатоетапною системою верифікації (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 14.08.2023 р.).

У діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України використано методичні рекомендації з оцінювання індикаторів фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору, що дало змогу оцінити їх стан і динаміку та обґрунтувати управлінські й регуляторні заходи; практичне застосування також отримали пропозиції щодо вдосконалення організаційних засад управління фінансовою безпекою в умовах економічних конфліктів (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 05.04.2024 р.).

Отримані у дисертації результати, які полягають в методологічних підходах до оцінки конфліктів в умовах правового режиму воєнного стану, відповідних пропозиціях щодо збільшення експортного потенціалу регіону, використано у діяльності Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької області державної адміністрації (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 03.01.2023 р.).

Результати дисертації впроваджуються в процес розроблення Програм економічного і соціального розвитку Джулинської територіальної громади на основі використання монографічних та аналітичних досліджень авторки щодо оцінювання ключових параметрів фінансового стану та рівня фінансової безпеки аграрних підприємств Вінницької області, зокрема їх фінансової стійкості, платоспроможності, ефективності та інтенсивності господарської

діяльності. Отримані наукові напрацювання застосовано для поглибленої оцінки соціально-економічного розвитку громади, визначення цілей і пріоритетів перспективних змін, обґрунтування шляхів розв'язання ключових проблем, оцінювання ризиків і виявлення можливих обмежень, а також планування джерел фінансування програмних заходів. Крім того, розробки авторки щодо практичного використання методів і інструментів врегулювання конфліктів, у тому числі конфліктів інтересів та інших економічних конфліктів, зумовлених кризовими ситуаціями й надзвичайними подіями, використано для розвитку соціального діалогу в територіальних громадах Вінницької області та під час укладення колективних договорів між адміністраціями і трудовими колективами низки організацій у 2021–2024 рр. (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 29.01.2024 р.).

Результати дослідження з проблем фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів використовуються Департаментом агропромислового розвитку при формуванні заходів щодо зміцнення фінансової стійкості аграрних підприємств Вінницької області та враховані під час оновлення Стратегії регіонального розвитку до 2027 року, реалізації галузевих програм і надання консультацій товаровиробникам; методичні підходи ґрунтуються на аналізі практичних даних про їх фінансовий стан і результати діяльності (акт про впровадження/ використання результатів дисертаційного дослідження від 26.01.2024 р).

Наукові положення, результати, висновки дисертаційного дослідження підтверджуються публікаціями у наукових виданнях та їх апробацією на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Аналіз дисертації, розроблених і представлених в ній наукових положень та рекомендацій дозволяє зробити висновок про достатній ступінь їх обґрунтованості згідно встановлених вимог та відповідність дисертації Біляк Юлії Вікторівни спеціальності 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит».

Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій дослідження. Достовірність результатів дослідження, висновків і рекомендацій, які містяться в дисертації в цілому є достатньою, дослідження авторкою наукової проблеми базуються на аналізі наукових праць українських та зарубіжних вчених, законодавчих актів, матеріалів Державної служби статистики України, офіційних інформаційних ресурсів, що регламентують діяльність уряду та місцевих органів самоврядування, матеріалів періодичних видань та електронних засобів масової інформації. Зроблені дисертанткою висновки повною мірою відображають основні положення проведеного дослідження та результати їх впровадження у діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, наукових установ, закладів вищої освіти та публікацією матеріалів дослідження.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Серед найбільш важливих теоретичних та практичних результатів дисертації, які характеризують наукову новизну та особистий внесок дисертантки можна відзначити наступні:

- науково обґрунтовано концептуальні підходи до розкриття сутності фінансової безпеки через уточнення змісту поняття «фінансове убезпечення» із авторським відображенням фінансового убезпечення суб'єктів аграрного сектору з врегулюванням економічних конфліктів (рис. 1.3) (с. 63–66);
- заслуговує на підтримку запропонована класифікація ключових економічних конфліктів, що охоплює десять груп і 23 підгруп за напрямами використання природних та аграрних ресурсів, альтернативного землекористування і виробничих потужностей, міжнародної торгівлі, взаємодії з контрагентами, а також еколого-економічних, майнових, енергетичних, трудових і конкурентних чинників для оцінювання їх впливу на фінансову безпеку суб'єктів господарювання аграрного сектору (с. 80–89);
- вагомим результатом є розроблення методичних засад діагностики економічних конфліктів на основі концептуального підходу, дев'ятиетапного

алгоритму аналізу та спеціалізованого інструментарію (case study, експертні оцінки, сценарний аналіз, аналіз чутливості, стрес-тестування) та запропонований алгоритм аналізу економічних конфліктів суб'єктів в аграрному секторі, що сприятиме їх поглибленій інтерпретації і оцінці наслідків альтернативних управлінських рішень (с. 143–150);

- заслуговує на позитивну оцінку сформований здобувачкою інструментарій і процедура визначення найбільш інформативних індикаторів фінансової безпеки суб'єктів господарювання для оперативної діагностики її рівня із виділенням найбільш чутливих її індикаторів (с. 267–273);

- науковий інтерес представляє запропонований науково-методичний інструментарій моделювання фінансової поведінки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів та побудовані стохастичні моделі залежності рівня фінансової безпеки від ключових чинників й різних критеріїв для оптимізації рішень в операційній, інвестиційній і фінансовій діяльності (с. 274–292);

- варто відзначити запропоновану систему стратегічних пріоритетів фінансової безпеки аграрного сектору з урахуванням механізмів врегулювання економічних конфліктів, у межах якої здобувачкою виокремлено стабільні пріоритети довгострокового характеру та адаптивні пріоритети (с. 295–304);

- заслуговують на увагу систематизовані здобувачко в дисертації основні інструменти посилення фінансової безпеки та напрями їх удосконалення (с. 334–348);

- слід позитивно відзначити обґрунтовані в дисертації напрями протидії загрозам фінансової безпеки, зокрема рейдерству в сільському господарстві, та запропоновані здобувачкою заходи вирішення по основних шляхах (с. 367–370).

Повнота відображення результатів в опублікованих працях і рефераті. Основні результати дисертації опубліковано в 48 наукових працях, з яких 4 статті у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А» переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних виданнях,

проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 30 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 14 тез наукових доповідей. Наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані в роботі, викладено в рефераті, який за своїм змістом відповідає дисертації. У рефераті розкрито мету, завдання і зміст дослідження, наукову новизну, апробацію основних результатів та їх практичну значимість.

Одержані здобувачкою результати є вагомим внеском у розвиток теорії та практики фінансової безпеки аграрних підприємств в умовах економічних конфліктів і вирізняються як науковою новизною, так і практичною спрямованістю.

Значущість висновків, результатів дослідження здобувачки для науки та практики. Наукова цінність дисертаційного дослідження полягає у можливості застосування розроблених у дисертації методологічних підходів як у проведенні подальших досліджень, так і в практичній діяльності. Результати дисертації спрямовані на вирішення важливої наукової проблеми – посилення фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів. Теоретичні положення та висновки дисертації, що розкривають сутність фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів, мають практичне значення для формування й реалізації політики фінансового убезпечення на рівні підприємств, галузі та територіальних громад, удосконалення систем фінансового планування, прогнозування і контролінгу, управління ризиками та прийняття управлінських рішень в умовах підвищеної невизначеності. Обґрунтовано, що фінансова складова поряд із виробничою, інституційною та ресурсною є однією з визначальних у системі забезпечення стійкого розвитку аграрних суб'єктів господарювання та їх здатності протидіяти економічним конфліктам.

Основні наукові результати дисертації використано в роботі органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій,

наукових установ, закладів вищої освіти, що підтверджено відповідними довідками про впровадження.

Положення дисертації використано в освітньому процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України (акт про впровадження/використання результатів дисертаційного дослідження від 10.10.2024 р.).

Висновок про відповідність дисертації встановленим правилам і вимогам. Матеріал дисертації Біляк Юлії Вікторівни викладено логічно, що забезпечило в цілому вирішення поставлених завдань відповідно до визначеної теми. Дисертаційне дослідження за своїм змістом, основними науковими положеннями, висновками та практичними рекомендаціями є завершеною науковою працею. За структурою, обсягом та оформленням дисертація відповідає поставленим вимогам до докторських дисертацій. Виклад матеріалу дисертації подається обґрунтовано, розділи дисертації взаємопов'язані між собою, висновки й пропозиції випливають із змісту дисертації.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикацій, фальсифікацій. Дисертація Біляк Юлії Вікторівни відповідає принципам академічної доброчесності. Академічний плагіат, фабрикації чи фальсифікації в докторській дисертації та наукових працях, що розкривають результати наукових розвідок авторки, відсутні. Використання положень, праць та висловлювань інших авторів мають відповідні посилання на першоджерела, ознак академічного плагіату не виявлено, що дозволяє зробити висновок про дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження. У цілому позитивно оцінюючи наукові результати, отримані в процесі дисертаційного дослідження, та їх практичне значення, слід відзначити деякі дискусійні положення та висловити окремі зауваження, зокрема:

1. В дисертації здобувачкою в таблиці 1.1 «Диференціація механізмів фінансового убезпечення суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки» (с. 101) вирізняються три базові механізми фінансового убезпечення суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки: одноосібний, інтеграційний та преференційний. З огляду на багатовимірність фінансово-економічних відносин та різноманіття інституційних, ринкових і організаційних умов функціонування суб'єктів господарювання в аграрному секторі, вважаємо запропонований поділ механізмів фінансового убезпечення певною мірою спрощеним.

2. На с. 125 дисертації здобувачкою, враховуючи критерії фінансової безпеки, запропоновано методологію її оцінювання на основі трьох базових стратегій: агресивної, консервативної та компромісної.

Вважаємо, що не достатньо обґрунтованим є використання методологічної бази оцінювання фінансової безпеки лише за цими типами стратегій, з огляду на різноманіття реальних стратегічних поведінкових моделей суб'єктів господарювання та можливість існування їх гібридних або перехідних форм.

3. Заслуговує на увагу застосування дисертанткою методів кластерного аналізу з використанням евклідових відстаней і центроїдів для групування аграрних підприємств за комплексним показником фінансової безпеки, а також використання дисперсійного аналізу для відбору найбільш інформативних індикаторів. Водночас, потребує більш глибокого обґрунтування вибір саме результуючих показників для формування інтегрального індексу, чутливості результатів кластеризації до вибору метрики відстані й методу агрегації, а також репрезентативності критерію відсікання (понад 30 %) при відборі 13 ключових індикаторів фінансової безпеки, з огляду на можливий вплив цих методичних рішень на стійкість та інтерпретованість отриманих кластерних рішень (с. 268–273).

4. Здобувачкою запропоновано перелік шляхів протидії рейдерству, зосереджений переважно на цифровізації реєстрів, автоматизації реєстраційних

процедур та впровадженні електронних інструментів верифікації прав власності, але цей перелік виглядає дещо однобічним, враховуючи інституційно-правову, судову та правоохоронну складові проблеми рейдерства, які також можуть мати визначальний вплив на рівень захищеності суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки (с. 367–370).

5. Акцентування здобувачкою уваги на децентралізації енергогенерації та розвитку відновлюваних джерел енергії (сонячної, вітрової та біогазової) як ключовому інструменті підвищення енергетичної незалежності аграрної сфери та зміцнення її фінансової безпеки є загалом обґрунтованим; водночас дискусійним видається питання щодо достатності такого підходу з огляду на складність енергетичних, інституційних і фінансових обмежень, а також щодо наукової вичерпності запропонованої типології шести груп інтересантів енергетичних проєктів без чіткого окреслення критеріїв їх відмежування та механізмів практичної взаємодії між ними (с. 373–377).

Зазначені зауваження не знижують наукового рівня дисертації та не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження Біляк Юлії Вікторівни.

Загальна оцінка дисертаційної. Дисертація Біляк Юлії Вікторівни на тему: «Фінансова безпека суб'єктів господарювання в аграрному секторі в умовах економічних конфліктів» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати, що в сукупності дозволяють вирішити важливу проблему – розроблення теоретико-методологічних положень та практичних механізмів щодо посилення фінансової безпеки суб'єктів господарювання аграрного сектору в умовах економічних конфліктів.

Дисертацію виконано на високому рівні, її результати мають наукову новизну і практичне значення. За змістом реферат відповідає положенням дисертації. Основні положення дисертації опубліковані у наукових виданнях, доповідалися на науково-практичних конференціях. Дисертаційне дослідження відповідає обраній темі, розкриває її та підтверджує, що авторка вирішила поставлені у роботі завдання.

Дисертація відповідає вимогам пунктів 7 і 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її авторка Біляк Юлія Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за науковою спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит».

Опонент
завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Вінницького національного
аграрного університету,
доктор економічних наук,
професор **Лариса ВДОВЕНКО**

Особистий підпис
засвідчую

В. о. ректора **Наталія ЗЕЛЕНЧУК**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Код 00497236